

УДК: 342

*Гордуз М. О.,
Прокопенко В. В.¹*

РЕАЛІЇ ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано та розглянуто Постанову НБУ № 278 «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України», співвідношення її з законами України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних».

Ключові слова: *Постанова НБУ, Закон України «Про інформацію», особиста інформація, Декларація, банківська діяльність, конфіденційна інформація.*

ВСТУП

У зв'язку з переходом України до ринкової економіки для просування товару на ринку людині надається безліч послуг, в тому числі й інформаційного характеру. Для виконання положення Конституції України, що закріплює право на інформацію, особливе

¹ Рецензент – Обрусна С. Ю., д. ю. н., професор

значення набуває реклама, яка здійснюється засобами масової інформації. У зв'язку з необхідністю забезпечення положення Конституції про достовірність інформації про товар людині повинна надаватися повна інформація. Тому реклама як особливий вид інформаційних послуг вимагає до її регулювання особливого підходу. Відповідно до законодавства, відносини в частині надання інформаційних послуг врегульовані законами України «Про інформацію» та «Про рекламу». Дані нормативні акти не лише закріплюють поняття інформації, її види, але і регулюють відносини порядку її надання. Положення зазначених законів закріплюють право людини на достовірну інформацію, в тому числі і інформацію про якість і склад товару. У відповідності зі ст. 1 Закону України «Про інформацію», інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

Відповідно до Закону України встановлено, що інформація поділяється на різні види. Так, у ст. 28 Закону України «Про інформацію» за режимом доступу інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. У відповідності з прийнятим законом, інформація може бути доведена до суспільства, а може бути прихована від нього. Тому, щоб уникнути оприлюднення інформації, яка зачіпає особисті інтереси людини, вона набуває прихованого характеру і може бути доведена іншим особам лише за згодою з особою.

11 вересня 2011 року Національний банк України прийняв Постанову № 2781 «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України», яка викликала широкий резонанс у зв'язку з порушенням окремих положень Закону України «Про інформацію». Враховуючи факт, що Постанова Національного банку України є підзаконним актом, необхідно вирішити питання, як набере чинності Постанова до Закону України «Про інформацію».

За вказівкою НБУ та задля виконання міжнародних вимог і стандартів Ради Безпеки та нормами положення про здійснення банками фінансового моніторингу від 07.04.2011 року встановлено порядок ідентифікації клієнтів та вивчення їхньої фінансової діяльності. Згідно цього, серед обов'язків банків з'явилася необхідність формувати та вести електронні анкети клієнтів. Анкети обов'язково мають містити відомості щодо рахунків клієнта, характеристики фінансового стану (у тому числі нерухоме та цінне рухоме майно), характеристики джерел надходження коштів та інших цінностей на рахунках клієнта. Слід відмітити, що більша частина банків майже через півроку практики анкетування змінила своє

ставлення до клієнтів. Значну роль у цьому зіграло роз'яснення НБУ про те, які пункти опитувальника повинні бути обов'язковими, а які – за бажанням клієнта. Але залишається незрозумілим, чому такі роз'яснення не були зроблені одразу після ухвалення Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, а надійшли до банків більше ніж через півроку після проведення «глобального анкетування». Але на сьогоднішній день ті, хто «не встиг» надати детальну інформацію про себе, заповнюють уже інші анкети, запитання в яких значно скромніші.

З аналізу положення ст. 31 Закону «Про інформацію», згідно якого особиста інформація не може бути розголошена без відома власника, цілком очевидно, що дана Постанова порушує Положення Закону України «Про інформацію», а також Закону «Про захист персональних даних».

Крім того, слід зазначити, що дана Постанова порушує і Положення Конституції України, що забезпечує гарантію таємниці інформації, і Міжнародну Декларацію «Захисту прав людини».

Проблематикою питання таємниці інформації у різний час займалися такі вчені: Щербанін Ю. А., Щеголева Н. Г., Васькович Й. О., Кириченко О. А., Папуша А. О., Бакун О. О., Патрікац Л. В. Загальнотеоретичні дослідження даних вчених були базою для написання статті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На етапі започаткування процесів модернізації різних сфер життєдіяльності суспільства, прискореного реформування економічної системи до основних передумов успішної реалізації запропонованих владою ініціатив, створення широкої соціальної бази підтримки державної політики у цих напрямках було віднесено «подолання негативних тенденцій у формуванні довіри людей до влади і держави». Така постановка задачі з боку влади набуває особливої актуальності на сучасному етапі суспільних трансформацій, оскільки сфера інтересів різних соціальних груп і шарів суспільства значною мірою зміщується у площину політичного протистояння напередодні парламентських виборів 2012 року.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Згідно зі ст. 60 і 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнтів (резидентів і нерезидентів), яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею, має обмежений доступ і може бути розкрита третім особам тільки в законодавчо встановленому порядку, наприклад, за рішенням суду. При здійсненні валютно-обмінних операцій ця норма має чітко дотримуватись

банками (фінансовими установами). Тому основна проблема – це нестиковка забезпечення гарантії збереження таємниці особистої інформації. З метою встановлення можливих наслідків недотримання конституційних норм та норм Закону України «Про інформацію» проаналізуємо дії фінансових установ в частині забезпечення таємниці особистої інформації.

Згідно з пунктом 1.3 глави 1 Інструкції Постанови НБУ № 278 від 11.08.2011, банк (фінансова установа) має здійснювати валютно-обмінні операції при пред'явленні документа, що посвідчує особу. Таким документом, згідно з Постановою, є паспорт, ксерокопію якого повинен зробити банк або інша фінансова установа.

Відповідно до пункту 1.3 глави 1 Постанови працівник банку (фінансової установи) зобов'язаний забезпечити зберігання копій сторінок документа, що посвідчує особу, в документах дня. Таким чином, особа повинна буде дати повну інформацію про себе, залишивши ксерокопію паспорта. Задамося питанням: до чого це може призвести? По-перше, забезпечення зберігання копій документа, що посвідчують особу (паспорт), вимагає наявності спеціального сховища, а також місця в сховищі. У Постанові НБУ цьому питанню не приділяється ніякої уваги. По-друге, який порядок передачі даних посадовій особі, яка відповідає за зберігання копії документа і таємниці особистої інформації, і що це за особа? Таким чином, на якому етапі відбулося розсекречення особистої інформації, з'ясувати практично неможливо, тобто процес реалізації питання гарантії таємниці особистого інформації Постановою не врегульовано.

Тому потрібно відзначити, що дана Постанова Національного банку України розповсюджується на приватних підприємців – власників валютно-обмінних пунктів, а враховуючи те, що обмінними пунктами здійснюються валютно-обмінні операції, можна з впевненістю сказати, що вони не мають спеціального обладнання, що забезпечує виконання Положення Закону України «Про інформацію» та Постанови Національного банку України щодо таємниці інформації особи. Та обставина, що режим робочого дня встановлюється власником, тобто кількість осіб, які беруть участь у процедурі здійснення обмінних операцій, визначена нечітко і може протягом дня змінюватися, також створює можливість витоку електронної та документованої інформації про особу на початковому етапі формування бази осіб, які здійснюють валютні операції, пов'язані з обміном валютних коштів.

При здійсненні операції на суму до 50 000 гривень банк (фінансова установа) знімає копію першої сторінки паспорта громадянина України. У випадку пред'явлення фізичною особою іншого документа, що посвідчує особу, банк (фінансова установа), крім першої сторінки, знімає копію сторінки, в якій зазначена відмітка

про постійне місце проживання. У загальносвітовій практиці прийнято, що водійське посвідчення є документом, що засвідчує особу. Залишається з'ясувати, чи є водійське посвідчення таким же документом. З Постанови очевидно, що водійське посвідчення не може бути документом, що засвідчує особистість, оскільки у своїх нормах воно не містить вказівок.

Копіювання відповідних сторінок документів здійснює банк (фінансова установа). Копії цих документів підшиваються в документах дня банку (фінансової установи) разом з документами про здійснення валютно-обмінних операцій і повинні знаходитися у банку (фінансовій установі) не менше трьох років. Чи є обмінний пункт такою ж фінансовою установою в частині встановленої інформації? Оскільки правове становище обмінних пунктів не визначене, питання, пов'язані із забезпеченням таємниці інформації, для них не існують через відсутність документа, що встановлює правові положення обмінних пунктів. Таким чином, Постанова Національного банку України поширюється на обмінні пункти, але процес реалізації положення даної Постанови для них стає практично неможливим, тому що не визначений процес контролю за їх діяльністю. На громадян, які перебувають на території України, поширюється дія законів України. Таким чином, постає питання не тільки про дотримання таємниці особистої інформації громадян, що забезпечено Декларацією «Про захист прав людини», а також підтвердження інформації в пред'явленому іноземним громадянином документі, оскільки даний документ виписаний на мові тієї країни, чиє громадянство він має. Постає питання про необхідність наявності при собі копії даного документа, переклад якого здійснений особою, яка має відповідне повноваження. Ця копія має бути нотаріально засвідчена, що в якійсь мірі порушує права іноземного підданого і вимагає додаткових непередбачених витрат.

Згідно з вимогами статті 13 розділу I Закону України «Про запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму», ідентифікація клієнта не є обов'язковою у разі проведення фінансових операцій особами, які раніше були ідентифіковані. Якщо фізична особа, яка звернулася в банк (фінансову установу) з метою проведення валютно-обмінної операції, раніше була ідентифікована банком (фінансовою установою), то банк (фінансова установа) здійснює валютно-обмінну операцію для такої фізичної особи без додаткової ідентифікації. Що мається на увазі під додатковою ідентифікацією, залишається незрозумілим, оскільки не роз'яснено НБУ.

У відповідності зі ст. 18 Закону України «Про інформацію», основними видами інформації є: статистична інформація; адміністративна інформація (дані); масова інформація; інформація про діяльність

державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; соціологічна інформація. Раніше згадувалося, що за режимом доступу інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом, а інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом – на конфіденційну і таємну. Конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб, розголошуються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов (ст. 30 Закону України «Про інформацію»). Інформація про осіб відповідно до Постанови НБУ може зберігатися в електронній базі. На жаль, з огляду на розвиток науково-технічного прогресу, ніхто не може забезпечити конфіденційність і захист таємниці особистої електронної інформації від хакерів – надзвичайно кваліфікованих фахівців, які володіють навичками роботи у комп'ютерних системах. Тому, потрапляючи в користування банку, особиста інформація може стати загальнодоступною, таким чином порушується таємниця такої інформації. У подальшому вона може бути використана іншими особами з метою здійснення протиправних дій. Так, враховуючи зміни в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб – підприємців», маючи копію паспорта особи, можна відкрити підприємство, отримати короткостроковий кредит, а борг переписати на власника підприємства, чії дані вказані в паспорті. Згідно зі ст. 31 Закону України «Про інформацію», забороняється доступ сторонніх осіб до відомостей про іншу особу, зібраних відповідно до чинного законодавства державними органами, організаціями і посадовими особами. Доступ осіб до особистої інформації повинен бути обмежений, лише посадова особа, визначена як відповідальна, має доступ до такої інформації. Постановою НБУ не визначено порядок доступу, що дає можливість будь-якому працівникові банку чи іншої фінансової установи доступ до особистої інформації. Таким чином, на думку автора, введення загальнообов'язкової наявності документа, що посвідчує особу, а саме паспорта, при здійсненні валютно-обмінних операцій порушує не тільки Закон України «Про інформацію», але і Міжнародну конвенцію про захист прав людини в частині про забезпечення таємниці інформації. Неможливо в примусовому порядку вирішити питання контролю за рухом грошових коштів, оскільки воно спричинило за собою активну діяльність так званих «мін'ял», у яких зросла кількість обмінних операцій, а також спровокувало відхід валютно-обмінних операцій в тінь. Дана Постанова Національного банку України потребує доопрацювання та приведення його у відповідність з Положенням Закону України «Про інформацію».

ВИСНОВКИ

Отже, сьогодні спроби навести порядок у взаємовідносинах в електронно-інформаційному просторі орієнтуються на етику, рекомендації, роз'яснення, як себе поводити, щоб не постраждати. Тільки ведучі країни мають зародки національного законодавства і правила у сфері інформаційного простору, що містять надто суперечливі звичаї. Причому недоліки і протиріччя існують на фоні геополітичних інтересів і спроб окремих країн нав'язати свій вплив.

Існує думка, що проблема правового регулювання в інформаційному просторі полягає у забезпеченні доказу протиправних дій в умовах нестабільності електронної інформації.

Конкретні порушення існують та існуватимуть. У принципі, в мережах вони не підлягають індивідуалізації. Дуже складно відстежувати навіть легальну роботу людини, яка не бажає зробити будь-що протиправне. Вона працює, але працює анонімно. Її електронні сліди мало про що говорять і, тим більше, не можуть служити доказом протиправних дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України : Постанова НБУ № 278 від 11.08.2011 р.
2. Про інформацію : Закон України № 2938-VI від 13.01.2011 р.
3. Конституція України від 28.08.1996 р.
4. Про захист персональних даних : Закон України № 2297-VI від 01.06.2010 р.

Дата надходження до редакції – 02.10.2012 р.